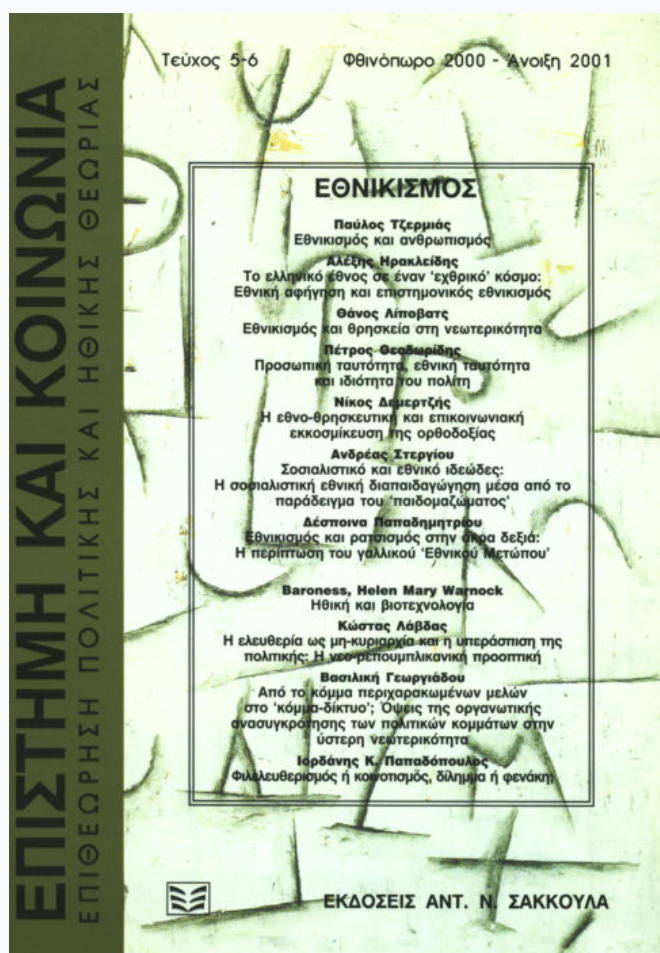

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 5 (2001)

Τόμ. 5-6 (2001): Εθνικισμός

Lawrence R., Jones-Fred Thompson, Public Management: Institutional Renewal for the twenty-first century, στη σειρά: Research in Public Policy Analysis and management, Vol.10

Παναγιώτης Καρκατσούλης

doi: [10.12681/sas.556](https://doi.org/10.12681/sas.556)

Copyright © 2015, Παναγιώτης Καρκατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καρκατσούλης Π. (2015). Lawrence R., Jones-Fred Thompson, Public Management: Institutional Renewal for the twenty-first century, στη σειρά: Research in Public Policy Analysis and management, Vol.10. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 5, 304–310. <https://doi.org/10.12681/sas.556>

Lawrence R., Jones-Fred Thompson, *Public Management: Institutional Renewal for the twenty-first century, στη σειρά: Research in Public Policy Analysis and management*, Vol.10, (Jai Press Inc., Stamford, Connecticut, 1999), σελ. 268.

Το βιβλίο το οποίο παρουσιάζουμε είναι ένα συλλογικό έργο για το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ (ΝΔΜ). Παρ' όλον ότι εμφανίζονται δύο συγγραφείς στην προμετωπίδα του βιβλίου, σε δύο από τα οκτώ κεφάλαιά του μια πλειάδα ειδικών-θεωρητικών και εμπειροτεχνών έχει συμβάλλει με παρατηρήσεις και σχόλια στην ολοκλήρωση του έργου.

Πριν υπεισέλθουμε στη θεματική του συγκεκριμένου βιβλίου, θέλουμε να τονίσουμε ότι η συλλογικότητα αποτελεί χαρακτηριστικό των μελετών και ερευνών για το ΝΔΜ. Οι κυριότερες μελέτες έχουν διεξαχθεί από διεθνείς οργανισμούς και αποτελούν έκφραση συλλογικών θεωρητικών η και εμπειρικών ερευνών. Τούτο οφείλεται στο ότι το ΝΔΜ έχει έναν απαιτητικό διεπιστημονικό χαρακτήρα και είναι δύσκολο να μπορέσει κανείς να διεξέλθει ατομικά το σύνολο των πεδίων του.

Τα ερωτηματικά που δημιουργούνται από τις καινοτομικές προτάσεις και εφαρμογές του ΝΔΜ είναι περισσότερα από τις απαντήσεις αλλά αυτό συμβαίνει, κάθε φορά, που εμφανίζεται μια νέα προσέγγιση άλλων προβλημάτων. Στην περίπτωση του ΝΔΜ, δεν είναι απλώς το καινοφανές των απόψεων που ξενίζει ή ενοχλεί έναν παραδοσιακό κοινωνικό επιστήμονα αλλά, μάλλον, η αδυναμία επιστημολογικής και μεθοδολογικής κατάταξης των προτάσεών του. Εξηγούμαστε: Πολλές από τις προτάσεις του ΝΔΜ είναι γνωστές είτε στον πυρήνα τους είτε ακέραιες στις μερικότερες κοινωνικές επιστήμες (Οικονομία, Κοινωνιολογία, Ψυχολογία) από τις οποίες αυτό έχει λάβει τα θεωρητικά του δάνεια. Εξακολουθεί να υπάρχει, ωστόσο, μια σύζηση η οποία διαρκεί, εδώ και τέσσερις τουλάχιστον δεκαετίες, για την επιστημολογική φύση του Μάνατζμεντ, δημόσιου και ιδιωτικού, κλασικού και νεότερου. Από τις πιο γνωστές πραγματείες είναι η 'Theorie der Verwaltungswissenschaft' του Γερμανού κοινωνιολόγου Niklas Luhmann, ο οποίος ήδη, από τις αρχές της δεκαετίας του '60, διαβλέποντας την εξέλιξη των διοικητικών επιστημών, εντόπισε το επιστημολογικό και μεθοδολογικό πρόβλημα της διοικητικής επιστήμης στο επιστημολογικό σχίσμα μεταξύ δεοντικών και εμπειρικών επιστημών. Η διάκριση αυτή που εξακολουθεί να 'ταλαιπωρεί' τις 'ενδιάμεσες' κοινωνικές επιστήμες (π.χ. Εγκληματολογία, Νομοθέτηση, Διοικητική Επιστήμη) συντηρήθηκε, επί εκατονταετίες, στη βά-

ση των 'αγεφύρωτων' ποιημάτων του Δέοντος και του Είναι. Η θεωρία των αυτοαναφερομένων κοινωνικών συστημάτων που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα από τον Luhmann υπερβαίνει τα παραδοσιακά αυτά επιστημολογικά διλήμματα και στην περίπτωση του Μάνατζμεντ βρήκε πολύ εύφορο έδαφος. Το βιβλίο που παρουσιάζουμε απαντά στο μεθοδολογικό ερώτημα του Μάνατζμεντ στο τελευταίο του κεφάλαιο, παραπέμποντας στις επεξεργασίες της θεωρίας των αυτοαναφερόμενων συστημάτων, όπως αυτές έχουν επεξεργασθεί ιδιαίτερα οι θεωρητικοί του Μάνατζμεντ και της Οργανωτικής Θεωρίας. Στα προηγούμενα κεφάλαια, τα ερωτήματα που απασχολούν τους συγγραφείς, είναι περισσότερο διδακτικής φύσεως, με σκοπό τον προσδιορισμό του βέλτιστου περιεχομένου των πανεπιστημιακών εγχειριδίων και παραδόσεων.

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου που έχει τίτλο 'Αποσαφηνίζοντας το δημόσιο μάνατζμεντ', έχει σχέση με την οριοθέτηση του Μάνατζμεντ έναντι των 'συγγενών' επιστημών. Με βάση τις κλασικές θέσεις του Lothar Gulick και του Peter Drucker, οι συγγραφείς θεωρούν ότι η ατζέντα του Δημόσιου Μάνατζμεντ έχει πλέον, οριστικά, διαμορφωθεί και περιλαμβάνει τόσο αντικείμενα του κλασικού Μάνατζμεντ (π.χ. προγραμματισμός, οργάνωση πόρων, ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού) όσο και θεωρίες-εφαρμογές (ή τμήματά τους) που αναπτύχθηκαν σε επιμέρους κοινωνικές επιστήμες και αποσαφίνισαν/αναπροσδιόρισαν την έννοια του δημόσιου αγαθού. Οι Jones και Thompson θεωρούν ότι σ' αυτές τις θεωρίες ανήκει η θεωρία της Δημόσιας Επιλογής που επηρέασε, ιδιαίτερα, την Οικονομική και την Πολιτική επιστήμη, τα δύο, δηλαδή, θεμέλια του μάνατζμεντ. Η επιλογή της ύλης του δημόσιου μάνατζμεντ γίνεται επιπλέον με κριτήριο την πρακτική χρησιμότητά της. Αναπτύσσοντας μια άποψη περί χρησιμότητας της επιστήμης η οποία στην Ευρώπη έχει παραμεληθεί υπέρ του ακαδημαϊσμού, οι Jones και Thompson θεωρούν ότι επιστήμη που δεν λύνει προβλήματα δεν είναι επιστήμη. Η επιστήμη που εντοπίζει τα κακώς κείμενα, που στηλιτεύει και αναδεικνύει τις μικρο- ή μακρο-αιτίες των προβλημάτων είναι ενδιαφέρουσα αλλά όχι καλή. Καλή επιστήμη είναι η χρήσιμη επιστήμη.

Οι Jones και Thompson υποστηρίζουν ότι ο χώρος που καταλαμβάνει το ΝΑΜ είναι ένα κοινό διάστημα μεταξύ 'Public Policy' και 'Public Administration'. Η ισορροπία μεταξύ εκείνων που υποστηρίζουν ότι σημαντικότερο στο ΝΑΜ είναι ο δημόσιος χαρακτήρας των προβλημάτων που έχει να επιλύσει και εκείνων που υποστηρίζουν ότι σημαντικότερο απ' αυτό είναι ο τρόπος επίλυσής τους, δηλαδή, το Μάνατζμεντ, είναι πολύ λεπτή, εάν δεν θέλει κανείς

να παραδοθεί ούτε στη λογική των προγραμμάτων σπουδών των Business Schools, που προσθέτουν, αυθαίρετα, ποσότητες πολιτικής, ηθικής και δικαίου σε μια διαμορφωμένη πλατφόρμα είτε στη λογική του νορματισμού και του μπιχαβιορισμού που συχνά απαντάται στην πολιτική επιστήμη, την κοινωνιολογία και την ψυχολογία.

Η αποφυγή των προηγούμενων κινδύνων μπορεί να γίνει μόνο με τον συγκεκριμένο προσδιορισμό του καινοτομικού περιεχομένου του ΝΔΜ. Στο δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου με τίτλο 'Τι είναι νέο στο δημόσιο μάνατζμεντ;' οι συγγραφείς παίρνοντας ως αφετηρία το 'Reinventing Government' των Osborne και Gabler καθώς και το 'Gore report on Reinventing Government: From Red Tape to Results', στις αρχές της δεκαετίας του '90 στις ΗΠΑ, ορίζουν ως κεφάλαια του ΝΔΜ την αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και των πόρων, την κατάρτιση των προϋπολογισμών και των συστημάτων μισθοδοσίας με βάση τις επιδόσεις και τα αποτελέσματα, την αντικατάσταση των άκαμπτων κανόνων και κανονισμών με πλαίσια συμπεριφοράς, τη διακυβέρνηση με βάση στόχους, τη σχεδίαση των δημοσίων πολιτικών με λογική ανταγωνισμού καθώς και τη μέτρηση της ικανοποίησης των πολιτών με κριτήρια ποιότητας. Σημειώσεις και επιφυλάξεις που έχουν προστεθεί σ' αυτή τη βασική εικόνα από πολλούς δεν την αναιρούν. Τόσο εκείνοι που θεωρούν ότι τα προηγούμενα αποτελούν μια επέκταση της οικονομικής λογικής στο χώρο του Κράτους (π.χ. Politt, Lynn) όσο κι' εκείνοι που προσθέτουν ορισμένα κεφάλαια, όπως τις νέες τεχνολογίες, για παράδειγμα, δεν αλλάζουν ουσιαστικά τον ορισμό και το περιεχόμενο του ΝΔΜ. Οι στόχοι, ιδίως σ' ότι αφορά τη δομή και λειτουργία των οργανώσεων καθώς και την ανάπτυξη συστημάτων αξιών που δίνουν έμφαση στις μαθησιακές ικανότητες αντί των κανόνων και αξιών και στην ατομική υπευθυνότητα αντί της ιεραρχικής ευθύνης, παραμένουν, σε κάθε περίπτωση σταθεροί. Επίσης, η ικανοποίηση των πολιτών, η γενίκευση του ανταγωνισμού μεταξύ των οργανώσεων –δημοσίων ή ιδιωτικών, αδιάφορα– διατυπώνονται απ' όλους ως σταθεροί στόχοι. Παρ' όλον ότι είναι εμφανής ο πολιτικός χρωματισμός των προγραμμάτων του ΝΔΜ από τη συντηρητική διακυβέρνηση των Θάτσερ και Ρήγκαν, η αναζήτηση των λόγων επικράτησης των προγραμμάτων του ΝΔΜ, ακόμη και σε χώρες με διαφορετική ιδεολογική και πολιτική πλατφόρμα διακυβέρνησης, πρέπει να αναζητηθεί, όπως σημειώνουν οι συγγραφείς, σε μια καθολική υπεροχή των μηχανισμών της αγοράς όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών, ιδίως σε σχέση με τα κόστη πληροφορίας και τα κόστη διαπραγματεύσεως (transaction costs). Η αγορά, αντίθετα από τη γραφειοκρατία, μπόρεσε να

μειώσει αποτελεσματικά τα κόστη αυτά και να δημιουργήσει κατάλληλες υποδοχές για την αξιοποίηση της νέας γνώσης, του βασικού κεφαλαίου της σύγχρονης οργάνωσης.

Συνεπώς, οι δημόσιες οργανώσεις δεν έχουν παρά να ευθυγραμμιστούν με τα προστάγματα του ΝΔΜ τα οποία, εντελώς, σχηματικά, μπορούν να αποδοθούν σε πέντε 'R' (restructuring, reengineering, reinventing, realigning, rethinking). Τα επόμενα πέντε κεφάλαια του βιβλίου αναφέρονται σε κάθε ένα από αυτά τα πέντε 'R'.

Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο 'Αναδομώντας την οργάνωση' αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο θα γίνει μια επιτυχημένη αναδιοργάνωση. Η αναδιοργάνωση είναι απαραίτητο συστατικό μιας θεσμικής ανανέωσης. Ξεκινάει με την καταγραφή και αναγνώριση όλων των αρμοδιοτήτων που έχει μια οργάνωση με σκοπό την επανεξέτασή τους. Αποστολή και στόχοι της οργάνωσης και κάθε οργανωτικής μονάδας επανεξετάζονται τόσο σε σχέση με την ικανότητα της ίδιας της οργάνωσης να ανταποκρίνεται με επάρκεια σ' αυτά που η ίδια διακηρύσσει όσο και με κριτήριο την οικονομική, προερχόμενα από το δημόσιο είτε από τον ιδιωτικό τομέα. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την αναδιοργάνωση είναι η Διοίκηση Ολικής Ποιότητας (Total Quality Management), η ανάλυση της προστιθέμενης αξίας κάθε ιεραρχικού επιπέδου ή οργανωτικής μονάδας (value-chain analysis), και η κοστολόγηση της δραστηριότητας κάθε μονάδας (activity-based costing). Η πρακτική που ακολουθεί την ανάλυση αυτή, είθισται να είναι η περικυπτική αρμοδιοτήτων και οργανωτικών μονάδων. Το βασικό πρόβλημα, λοιπόν, στην πολιτική της αναδιοργάνωσης σχετίζεται με το προσωπικό, το οποίο συνήθως χάνει τη δουλειά του ή πρέπει να επαν-εκπαιδευτεί προκειμένου να μπορέσει να χρησιμοποιηθεί στην ανα-δομημένη οργάνωση. Τα κέρδη, από την άλλη, είναι εμφανή στη βελτίωση της παραγωγικότητας της οργάνωσης. Παρ' όλη την επιφυλακτικότητα που εκδηλώνεται από τους πολιτικούς και τους μάνατζερς του δημοσίου έναντι της αναδιοργάνωσης εξαιτίας του υψηλού πολιτικού κόστους και, παρόλον ότι υπάρχει απόσταση από τις δογματικές απόψεις που επικρατούσαν στις αρχές της δεκαετίας του '80 για την αυταξία του μικρού οργανωτικού μεγέθους ('small is beautiful'), η αναδιοργάνωση παραμένει βασική πολιτική και διοικητική πρακτική.

Την εξομάλυνση από τις τριβές που προκαλεί η αναδιοργάνωση αναλαμβάνει ο εκσυγχρονισμός των λειτουργιών, μια προτεραιότητα του ΝΔΜ που αναλύεται στο τέταρτο κεφάλαιο, με τίτλο: 'Διαδικασία οργάνωσης της ερ-

γασίας'. Πρώτο σημείο αλλαγής της οργάνωσης της εργασίας είναι η δημιουργία ενός κατάλληλου περιβάλλοντος δημιουργίας για κάθε έναν από τους εργαζόμενους στην οργανωτική μονάδα ('starting over'), αντί του επακριβούς, ανελαστικού προσδιορισμού της εργασίας του καθενός. Σημασία έχει κάθε εργαζόμενος να μπορεί να κινητοποιεί τη φαντασία του και τις δυνατότητές του για την επίτευξη του κοινού σκοπού. Η άρτια τεχνολογική στελέχωση του Γραφείου μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην επιτυχία αυτού του στόχου. Τεχνικές οργάνωσης του προσωπικού, γνωστές από τη διοίκηση προσωπικού των επιχειρήσεων, όπως είναι η οργάνωση ομάδων εργασίας, η ανάδειξη του επικεφαλής του έργου, κάθε φορά, μέσα από τους ίδιους τους εργαζόμενους, η ανταλλαγή απόψεων σε σχέση με τα λάθη και τις επιτυχίες μεταξύ των εργαζομένων, αδιακρίτως βαθμού και ιεραρχικού επιπέδου, έρχονται να υπηρετήσουν αρχές, όπως είναι η λειτουργική διαφοροποίηση της εργασίας, η σύνδεση εκείνων που σχεδιάζουν με εκείνους που δοκιμάζουν την αποτελεσματικότητα του εξαγόμενου προϊόντος, η ανάθεση ευθυνών και αποφάσεων σ' εκείνους που κάνουν τη δουλειά, η άντληση και αξιοποίηση της πληροφορίας στην πηγή της και ο συντονισμός των διαφορετικών δραστηριοτήτων εν τω γίνεσθαι και όχι μετά την ολοκλήρωση του έργου. Η λειτουργική αναδιοργάνωση μπορεί να μεγιστοποιήσει τις επιτυχίες και να ελαχιστοποιήσει τα σφάλματα και τις αποτυχίες.

Μια διαδικασία που μοιάζει με τη λειτουργική αναδιοργάνωση είναι η επανίδρυση ('Reinvention'), την οποία οι Jones και Thompson αναλύουν στο πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου με τίτλο: 'Ο κύκλος της επανίδρυσης'. Ενώ η αναδιοργάνωση έχει ως σκοπό τη βελτίωση της παραγωγικότητας, η επανίδρυση στοχεύει σε αλλαγές, ικανές να επηρεάσουν το εξωτερικό περιβάλλον της οργάνωσης. Συνεπώς, για την επανίδρυση απαιτείται η δημιουργία ενός στρατηγικού σχεδίου μαζί μ' έναν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό για τη θέση της οργάνωσης στην αγορά και στον τομέα της παροχής υπηρεσιών. Ο σχεδιασμός δικτύων συνεργασίας και συμμαχιών είναι επίσης απαραίτητος. Η επανίδρυση αναφέρεται σε δύο, κατά βάση, πεδία: Το πρώτο σχετίζεται με τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ της δημόσιας οργάνωσης και του κοινού, των πολιτών- πρόκειται, ουσιαστικά για τη δημιουργία και διασφάλιση μιας σχέσης εμπιστοσύνης και ενεργού συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων. Το δεύτερο πεδίο αφορά την οικονομική διαχείριση των δημοσίων αγαθών με τη χρήση σύγχρονων μεθόδων κατάρτισης προϋπολογισμών (μηδενικής βάσης ή στηριγμένων στα αποτελέσματα). Ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να επιτευχθούν αυτά τα αποτελέσματα ποικίλλει από ορ-

γάνωση σε οργάνωση και είναι συνάρτηση της στρατηγικής που έχει επιλεγεί.

Είναι προφανές ότι η στρατηγική η οποία αποτελεί το κέντρο της επανίδρυσης δεν μπορεί να υπάρξει παρά μόνο μέσα από την αναμόρφωση και τον αναπροσδιορισμό της. Σ' αυτό ακριβώς το θέμα, στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να γίνει ο αναπροσδιορισμός της στρατηγικής μιας δημόσιας οργάνωσης προκειμένου να πετύχει στο νέο περιβάλλον, είναι αφιερωμένο το έκτο κεφάλαιο με τον τίτλο 'Αναπροσδιορισμός στρατηγικής και δομής'. Το κύριο γνώρισμα της νέας στρατηγικής είναι η επαναξιολόγηση του ρόλου του προϋπολογισμού, η ανάλυση κόστους σε σχέση με τα παραγόμενα προϊόντα της οργάνωσης και η εκτίμηση του κόστους της πληροφορίας. Οι νέες αυτές παράμετροι καθορίζουν τόσο το εύρος των αρμοδιοτήτων όσο και των οργανωτικών δομών. Συνεπώς, η δημιουργία και ενίσχυση ελεγκτικών μηχανισμών, όπως είναι τα Κέντρα Εκτίμησης Κόστους (Cost Center) κατέχουν κρίσιμο ρόλο στην πορεία και την εξέλιξη της δημόσιας οργάνωσης. Παρ' όλον ότι για χώρες και κυβερνήσεις όπως η δική μας, η σχετική ανάλυση και η προβληματική βρίσκονται πολύ μακριά, οι συγγραφείς δίνοντας πολλά παραδείγματα από τη διοικητική πραγματικότητα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής τεκμηριώνουν το ότι η προοπτική της επιβίωσης των δημοσίων οργανώσεων περνάει μέσα από τον επαναπροσδιορισμό της στρατηγικής τους.

Όλα τα προηγούμενα δεν μπορούν να υπάρξουν ως απλές τεχνικές μεταβολές στη λειτουργία μιας δημόσιας οργάνωσης. Για να επιτευχθούν, χρειάζεται πολλή και συνεχής προσπάθεια που θα οδηγήσει στην οικοδόμηση νέου τρόπου σκέψης που είναι απαραίτητος για τη σχεδίαση της αναδιοργάνωσης. Στο θέμα αυτό είναι αφιερωμένο το έβδομο κεφάλαιο της μελέτης με τίτλο 'Αναστοχασμός, υποκίνηση και παραγωγικότητα'. Στο κεφάλαιο αυτό σκιαγραφείται η μακρά πορεία που οδηγεί στην αλλαγή του τρόπου σκέψης σχετικά με τη λειτουργία των οργανώσεων, κατ' αρχήν των ιδιωτικών και μετά των δημοσίων, και στη διαμόρφωση ενός ενιαίου Παραδείγματος στο οποίο το οργανωτικό φαινόμενο αναλύεται με ενιαίους κανόνες. Σ' αυτή την πραγματικότητα σημαντική ήταν η συμβολή των θεωρητικών εξελίξεων τόσο στο χώρο της οικονομικής επιστήμης όσο και στο χώρο του Μάνατζμεντ. Ιδιαίτερα, σε σχέση με το δημόσιο τομέα, κινητήριες δυνάμεις στην κατεύθυνση αλλαγής υπήρξαν τόσο θεωρίες (π.χ. η θεωρία της δημόσιας επιλογής), όσο και πραγματικά γεγονότα (π.χ. οι αποτυχίες σε κρίσιμους τομείς της δημόσιας πολιτικής, η επανάσταση στην τεχνολογία των επικοινωνιών

και η συνακόλουθη παγκοσμιοποίηση), που οδήγησαν στην ανάδειξη της μάθησης ως βασικού οργανωτικού κεφαλαίου και είχαν ως επακόλουθο την κατάργηση όλων των στερεοτύπων στα οποία βασιζόνταν μέχρι πρότινος η θεωρία των οργανώσεων. Η οργάνωση που μαθαίνει που αναλύθηκε ιδιαίτερα από τον Peter Senge στο περιώνυμο best-seller 'The fifth discipline', οδήγησε στη διαμόρφωση ενός συστημικού θεωρητικού υποδείγματος που χρησιμεύει, σήμερα, ως πρακτικός οδηγός των δημοσίων οργανώσεων στην πορεία της αναδιοργάνωσης. Σ' αυτό το κοινωνικό σύστημα οι μηχανισμοί μάθησης κατέχουν πρωτεύουσα θέση, και οι συγγραφείς αφιερώνουν σ' αυτούς το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου τους με τίτλο 'Ο ρόλος της διοίκησης της πληροφορίας στην θεσμική ανανέωση'. Περνώντας από τον Alvin Toffler στους σύγχρονους θεωρητικούς του κυβερνο-χώρου, εκτιμούν ότι η σημερινή εκρηκτική ανάπτυξη των τεχνολογιών συμπαρασύρει παλιά υποδείγματα οργάνωσης και λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών. Το νέο, όπως αυτό εκφράζεται μέσα από το ΝΔΜ, παραμένει, ενδεχομένως, ακόμη συγκεχυμένο ή αόριστο, εκείνο, όμως, που δεν είναι, πλέον, αναστρέψιμο είναι ότι η ανάγνωση της σημερινής πραγματικότητας δεν μπορεί να γίνει μ' άλλα εργαλεία, πέρα από εκείνα που το ΝΔΜ έχει προσκομίσει στη θεωρητική συζήτηση και την πολιτική/διοικητική πρακτική. Υπό την έννοια αυτή, αξίζει η προσοχή μας στο ΝΔΜ, καταλήγουν οι συγγραφείς... και στο βιβλίο 'Public Management: Institutional Renewal for the twenty-first century', προσθέτουμε εμείς.

Παναγιώτης Καρκατσούλης

Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η εξουσία ως λαός και ως έθνος. Περιπέτειες σημασιών* (Αθήνα, Θεμέλιο, 1999) σελ. 602

Το βιβλίο του Κων/νου Τσουκαλά αναφέρεται στο έθνος, τον λόγο του έθνους, τον λόγο για το έθνος και την ένταξή τους στις σχέσεις εξουσίας που χαρακτηρίζουν τις νεωτερικές κοινωνίες. Σημείο εκκίνησης του συγγραφέα αποτελεί η ανάλυση των βασικών προβλημάτων, ερωτημάτων και αντινομιών που χαρακτηρίζουν την εγκαθίδρυση της φιλελεύθερης τάξης στη νεωτερικότητα. Ο Τσουκαλάς τονίζει ότι για πρώτη φορά με τη νεωτερικότητα το οποιοδήποτε 'εμείς' σημαίνει 'εμείς ελευθέρων ατόμων' και ότι η εξουσία ασκείται εν ονόματι και επί ελευθέρων ατόμων. Συνακόλουθα, ο φιλελεύθερος λόγος περί εξουσίας θα πρέπει να συμβιβάσει τις εξουσιαστικές μορφές